

Крім того, поглянь, що знайшов я:
що праведною вчинив Бог людину,
та вигадок усяких шукають вони!¹

Екклезіаст 7:29

1

Той найважливіший у житті час, коли під впливом перших зіткнень із людьми та природою складається характер, Володимир Санін прожив за межами сім'ї. Ніхто не стежив за ним, нічия рука не гнула його, і душа цієї людини склалася вільно і своєрідно, як дерево в полі.

Він не був удома багато років і коли приїхав, мати й сестра Ліда майже не впізнали його; рисами обличчя, голосом і манерами він змінився мало, та в ньому проступало щось нове, незнайоме, що ви-зріло всередині й осяяло лице новим виразом.

Приїхав він надвечір і так спокійно увійшов до кімнати, ніби вийшов із неї за п'ять хвилин до того. У його високій плечистій постаті, у спокійному і трішечки, в самих куточках губів, насмішкуватому виразі обличчя під білявим волоссям не було помітно ні втоми, ні хвилювання,— і ті галасливі пориви, з якими зустріли його мати й сестра, якось самі собою погамувались.

¹ Усі цитати з Біблії, крім окремо вказаних, у перекладі І. Огієнка.

Поки він їв і пив чай, сестра сиділа навпроти нього і дивилася, не відводячи очей. Вона була закохана в брата, як можуть закохуватися тільки у відсутніх братів молоді екзальтовані дівчата. Ліда завжди уявляла його чоловіком особливим. Вона хотіла бачити в братовому житті трагічну боротьбу, страждання і самотність великого духу, який не зустрів розуміння.

— Чого ти на мене так дивишся? — усміхаючись, спитав її Санін.

Ця уважна усмішка, разом зі спрямованим у себе поглядом спокійних очей, була постійним виразом його обличчя.

І, на диво, ця усмішка, що сама по собі викликала симпатію, відразу не сподобалась Ліді. Вона здалася їй самовдоволеною і нічого не говорила про страждання та боротьбу. Ліда промовчала і замислилась.

Коли обід закінчився, мати ласкаво погладила Саніна по голові й сказала:

— Ну, розкажи, як ти там жив, що робив?

— Що робив? — перепитав Санін, усміхаючись. — Що ж... пив, їв, спав, часом працював, часом нічого не робив...

Спочатку здавалося, що йому не хочеться говорити про себе, та коли мати почала розпитувати, він, навпаки, став охоче розповідати. Однак чомусь відчувалося, що йому зовсім байдуже, як ставляться до його розповідей. Він був м'яким і уважним, але в його ставленні не було інтимної близькості рідної людини, що виділяє з усього світу, і здавалося, що ці м'якість і уважність він просто випромінює, як свічка своє сяйво, — однаково на все.

Вони вийшли на терасу в сад і сіли на сходах. Ліда примостилася нижче й окремо, мовчки дослухуючись до того, що говорив брат. Невловна струминка холоду вже проникла в її серце. Гострим інстинктом молодій жінки вона відчула, що брат не є тим, чим вона його уявляла, і вона почала соромитися й ніяковіти, як при чужому.

Був уже вечір, і м'яка присмеркова тінь опускалася навколо.

Санін закури́в цигарку, і легкий запах тютюну домішався до літнього дихання саду.

Він розповідав, як життя кидало його сюди й туди, як багато випало йому голодувати, мандрувати, як брав участь у політичній боротьбі і як залишив цю справу, коли вона йому набридла.

Ліда сторожко прислухалась і сиділа непорушно, красива і дещо дивна, як усі красиві дівчата у весняних сутінках.

Чим далі, тим більше з'ясовувалося, що життя, яке малювалося їй вогняними лініями, по суті було простим і звичайним. Щось особливе звучало в ній, але що — Ліда поки що не могла збагнути. А так виходило дуже просто, нудно і, як здалося Ліді, навіть банально. Жив він де випадало, робив що випадало, то працював, то тинявся без діла, очевидно, любив вино і знав багато жінок. За цим життям не видніла похмура та зловісна доля, якої хотілося мрійливій Лідиній душі. Наскрізної ідеї в братовому житті не було, нікого він не ненавидів і ні за що не страждав.

Іноді в нього зривалися такі слова, які чомусь здавалися Ліді недоречними. Так, Санін мимохідь

розповів, що якийсь час настільки бідував і обносився, що мусив сам латати собі брюки.

— Та ти хіба вмієш шити? — з ображеним подивом відгукнулася Ліда, їй це здалося непристойним, не гідним чоловіка.

— Раніше не вмів, а як довелося — вивчився, — з усмішкою відповів Санін, здогадавшись про те, що відчуває Ліда.

Дівчина злегка знизала плечима і замовкла, непорушно дивлячись у сад. Вона почувалася так, ніби, прокинувшись уранці з мрією про сонце, побачила небо сірим і холодним.

Мати теж відчувала якусь прикрість. Її боляче вразило, що син не посів у суспільстві того почесного місця, яке він мав би посісти. Вона почала говорити, що далі так жити не можна, що треба хоч тепер улаштуватися хоч якось пристойно. Спершу говорила обережно, остерігаючись дошкулити синові, та коли помітила, що він слухає неухважно, роздратовалась і стала наполягати вперто, з тупим старечим озлобленням, ніби син навмисно дражнив її. Санін не здивувався і не розсердився — просто дивився на неї лагідним байдужим поглядом і мовчав. Лише на питання: «Та як ти хоч житимеш?» — відповів з усмішкою: «Як-небудь!»

І за його спокійним твердим голосом і світлим незмигним поглядом відчулося, що це слово, яке для матері нічого не значить, для нього має всеосяжний, чіткий і глибокий смисл.

Марія Іванівна зітхнула, помовчала і сумно сказала: